

ЗМІСТ І ФОРМИ СУЧАСНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДО ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Світлана Алексєєва ¹, Людмила Єршова ²

- 1 доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник лабораторії професійної кар'єри Інституту професійно-технічної освіти НАПН України, <http://orcid.org/0000-0002-8132-0465>, e-mail: sv-05@ukr.net
- 2 доктор педагогічних наук, доцент, заступник директора ІТТО НАПН України, <https://orcid.org/0000-0002-2346-5842>, e-mail: l.yershova@hotmail.com

Реферат:

Актуальність визначається необхідністю обґрунтування новітнього підходу до підготовки кадрів, здатних приймати сучасні виклики, ефективно вирішувати професійні завдання й організувати підприємницьку діяльність відповідно до потреб ринку.

Мета: визначення особливостей змісту та форм сучасної підготовки майбутніх фахівців до підприємницької діяльності.

Методи: теоретичні (індукції й дедукції, зовнішнього та внутрішнього аналізу, синтезу, узагальнення – для дослідження змісту й форм підготовки майбутніх кваліфікованих фахівців до підприємницької діяльності у закладах професійної освіти); емпіричні (анкетування, самооцінювання – для виявлення готовності молоді до підприємницької діяльності); математично-статистичні (вертикального та горизонтального аналізу – для оцінювання змін у структурі й динаміці показників опитування, статистичного аналізу та перевірки статистичних гіпотез – для оцінювання узгодженості показників).

Результати: аналіз наукових, статистичних та публіцистичних джерел засвідчує актуальність проблеми формування змісту, форм і методів підготовки майбутніх кваліфікованих робітників до підприємницької діяльності; на основі аналізу й узагальнення отриманих емпіричних даних з'ясовано, що більшість учнів позитивно сприймає підприємницькі цінності й установки, мріє про відкриття власної справи, усвідомлює ризики і проблеми, пов'язані з підприємницькою діяльністю, визнає брак власних психологічних, економічних та юридичних знань, необхідних для відкриття і ведення власного бізнесу.

Висновки: визначено основні характеристики, що мають бути притаманні сучасному змісту підготовки майбутніх фахівців до підприємницької діяльності (інноваційність, соціальність, гуманітаризація); охарактеризовано форми освітньої діяльності, найбільш ефективні для формування підприємницької компетентності (інкубаційні, акселераційні, грантові програми підтримки стартапів; онлайн-курси з соціального підприємництва; психологічний практикум; відеолекторій; електронне портфоліо).

Ключові слова: інноваційне підприємництво, стартап, підприємницька діяльність, підприємницька компетентність, самоменеджмент.

Вступ. Закони економіки і світовий досвід переконують, що стійкий економічний розвиток у довгостроковому періоді залежить не стільки від структури власності й реального ресурсного потенціалу країни, скільки від підприємництва, що забезпечується активним і послідовним освоєнням найбільш прогресивних досягнень як вітчизняної науки, техніки, технології, так і передового зарубіжного досвіду у науковій

та інноваційній діяльності. Кожна країна, зважаючи на свої національні особливості та індивідуальну ситуацію, вибудовує власну інноваційну стратегію таким чином, щоб максимально гармонізувати суспільні потреби, наявні ресурси та внутрішні й зовнішні чинники економічного розвитку. Реалії сучасного етапу ринкових перетворень в Україні свідчать про те, що українська

економіка не повною мірою придатна для ефективного функціонування в сучасному ринковому середовищі. Сприяння збільшенню кількості малих підприємств може стати дієвим способом швидкого створення нових робочих місць, ліквідації безробіття, подолання негативних процесів у економіці депресивних регіонів. За таких обставин належна підготовка молоді до підприємницької діяльності ще в закладах освіти є ефективним способом розв'язання багатьох нагальних соціально-економічних проблем. Таким чином, актуалізується потреба в обґрунтуванні вимог до змісту та форм підготовки майбутніх фахівців, готових приймати сучасні виклики, ефективно вирішувати професійні завдання й організувати підприємницьку діяльність відповідно до потреб ринку.

Джерела. Питання підготовки майбутніх фахівців здатних до підприємницької діяльності мають історичне, правове, соціально-економічне та політичне підґрунтя. Значущість для світової та національної економіки проблем розвитку підприємництва актуалізувалася в законах України «Про освіту» (2017), «Про професійну (професійно-технічну) освіту» (2019), «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» (2013), а також Національній програмі сприяння розвитку малого підприємництва в Україні (2013), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 роки, Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» (2015), Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року (2017), у Пріоритетних цілях сталого розвитку ООН до 2030 року (2015).

Метою статті є аналіз особливостей змісту та форм сучасної підготовки майбутніх фахівців до підприємницької діяльності

Методи: *теоретичні:* індукції й дедукції, зовнішнього та внутрішнього аналізу, синтезу, узагальнення – для дослідження змісту й форм підготовки майбутніх кваліфікованих фахівців до підприємницької діяльності у закладах професійної освіти; *емпіричні* – методи анкетування, самооцінювання – для формування репрезентативної сукупності емпіричних спостережень; *математично-статистичні:* вертикального та горизонтального аналізу – для оцінки змін у структурі й динаміці показників опитування, статистичного аналізу та перевірки статистичних гіпотез – для оцінювання узгодженості показників. Статистична обробка даних здійснювалася з використанням програмних пакетів Microsoft Excel, SPSS.

Результати й обговорення. Сучасна молодь активно сприймає підприємницькі цінності й установки. За результатами анкетування, проведеного лабораторією професійної кар'єри Інституту професійно-технічної освіти НАПН України (2019) у рамках експерименту всеукраїнського рівня, про позитивне ставлення учнів до підприємництва свідчить їх прагнення здійснювати самостійну підприємницьку діяльність, зокрема 14,13% (93 особи) вважають себе готовими до підприємницької діяльності вже під час навчання та 60,03% (395 особи) планують зайнятися малим бізнесом по закінченню навчання. В опитуванні взяли участь 658 осіб, які є учнями Вищого професійного училища № 11 (м. Хмельницький), Вінницького центру професійно-технічної освіти переробної промисловості (м. Вінниця), Львівського вищого професійного художнього училища (м. Львів), Одеського вищого професійного училища торгівлі та технологій харчування (м. Одеса), Регіонального центру професійної освіти швейного виробництва та сфери послуг Харківської області (м. Харків), Черкаського професійного автодорожнього ліцею (м. Черкаси).

На питання «Чого Вам бракує для організації власної справи?» 37,69% респондентів визнали, що недостатньо обізнані з економічними механізмами ведення малого бізнесу; 32,52% – мають недостатньо знань, важливих для успішного ведення власної справи; 20,21% – засвідчили брак правових знань; 20,97% – зазначили, що не мають стартового капіталу для відкриття власної справи (Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, 2019; Alekseeva and Sokhatska, 2020).

Дослідження умов підготовки майбутніх фахівців до підприємницької діяльності в закладах професійної освіти дає змогу виокремити основні вимоги до організації сучасного освітнього процесу, а саме: забезпечення інноваційності, соціальності та гуманітаризації, що мають найти своє відображення у змісті та формах підготовки майбутніх фахівців до підприємницької діяльності в умовах розвитку малого бізнесу.

Інноваційність у підприємстві можна розглядати як діяльність щодо використання результатів наукових досліджень і розробок або інших науково-технічних досягнень, що обумовлює виникнення якісно нових і кращих за своїми властивостями товарів чи послуг, що реалізуються на ринку, або технологій, що використовуються у практичній діяльності. За сферою дії

можна визначити виробничі (технічні, технологічні), економічні, екологічні, інформаційні, інтегральні, науково-методичні, торговельні, організаційно-управлінські, фінансові, юридичні інновації. Такі інновації орієнтовані на упровадження нових економічних стимулів, зміни в техніці, технології виробництва, впровадження якісно нового рівня практичної реалізації наукових винаходів, раціоналізаторських пропозицій, економії енергетичних ресурсів, охоплення вдосконалених форми й методи наукової, методичної та освітньої діяльності (наприклад, упровадження дистанційної форми навчання на основі нових використання спеціальних методик), послуг та надання ним нової якості. Отже, інноваційна діяльність – це діяльність, що безпосередньо пов'язана з продукуванням нових наукових ідей, їх реалізацією у матеріальній і нематеріальній сфері, що зумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів, робіт і послуг. В інноваційному підприємстві провідна роль належить розумовій праці, результатом якої є новації та їх упровадження. Розвиток інноваційного підприємства залежить від багатьох факторів, але визначальним серед них є рівень освіти населення, підготовки наукових кадрів, здатних не лише генерувати нові ідеї, винаходити чи відкриття, але й реалізовувати їх на практиці. Наявність достатньої кількості висококваліфікованих наукових кадрів може забезпечити розвиток науки, техніки, технології більш високими темпами і з меншими витратами. Тому визначальним суб'єктом інноваційного підприємства необхідно вважати фізичних осіб, які займаються цим видом діяльності, творчих особистостей, які розробляють і реалізують нововведення у різних галузях економіки.

До змісту підготовки майбутніх фахівців до підприємницької діяльності має бути включено інноваційну компоненту, що сприятиме формуванню високоосвіченої, самодостатньої особистості з інноваційним типом мислення і діяльності, здатної гідно відповідати на виклики сьогодення. Метою такої підготовки є формування в учнів закладів професійної освіти системи знань і практичних навичок у створенні й управлінні стартапами на початковій стадії, підготовка до участі в інкубаційних, акселераційних і грантових програмах підтримки стартапів. У процесі навчання майбутні фахівці мають навчитися орієнтуватися в основних питаннях, пов'язаних із функціонуванням стартапів, розуміти як розвивати власний стартап, мати перший

проект з бізнес-моделлю, маркетинговим планом, перспективами розвивати цей проект далі в інкубаційних або акселераційних програмах.

Необхідно зазначити, що для створення проектів з потужною культурою підприємництва і стартап інфраструктурою, у вересні 2020 року презентовано ініціативу «Підприємницький університет», що реалізується мережею стартап-інкубаторів YEP спільно з Міністерством цифрової трансформації України, Міністерством освіти і науки України, Українським фондом стартапів, за підтримки Програми USAID «Конкурентоспроможна економіка України». Менторську підтримку учасники «Підприємницького університету» отримають від мережі стартап-інкубаторів YEP, Українського фонду стартапів, Cisco, ОККО, Genesis та інших партнерів ініціативи. Зокрема, мережа стартап-інкубаторів YEP – створює екосистему молодіжного підприємства в Україні та Східній Європі, що відкриває для молоді перспективи персонального та професійного розвитку, зокрема, спробувати себе у підприємстві та запустити власний стартап за три місяці (Міністерство та Комітет цифрової трансформації України, 2020).

Розвиток стартап-культури в українських освітніх закладах та формування підприємницьких навичок у майбутніх фахівців є критично важливою складовою створення ефективної екосистеми розвитку інноваційного підприємства в Україні. У світовій економіці стартапи відіграють важливу роль для розвитку технологій, створення нових галузей і нових робочих місць. Україна на державному рівні задекларувала підтримку стартапів, інноваційних бізнесів. З огляду на це, створюються державні фонди, програми підтримки. Розвиваються також і приватні венчурні фонди, акселератори. Інновації та підприємство повинні стати головним драйвером зростання та виходу професійної освіти на якісно новий рівень.

Другою важливою особливістю змісту підготовки майбутніх фахівців до підприємницької діяльності є його *соціальна складова*, спрямована на опанування знань і набуття навичок, пов'язаних із покращанням соціального захисту, умов і характеру праці, розв'язання проблем охорони здоров'я, культури, охорони довкілля, безпеки й гігієни праці, комфортних умов праці, професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації персоналу. Взагалі, вважають, що всі підприємства в майбутньому мають стати соціальними, тобто мати соціальну цінність й водночас бути прибутковими. Соціальна

складова змісту підготовки майбутніх фахівців до підприємницької діяльності орієнтована на отримання майбутніми фахівцями сукупності знань і вмінь, необхідних для ефективного запуску власного соціального бізнесу чи участі в соціальних проєктах. Молоді необхідно розкривати питання важливості та необхідності соціального підприємництва, його планування, особливості організації, пошук фінансування й маркетинг, оцінювання результатів діяльності та подальший розвиток соціального підприємства.

Соціальне підприємництво – це відносно молодий інструмент бізнесу в Україні, який через інноваційні концепти реагує на соціальні виклики, створює додаткову соціальну цінність та, водночас, генерує дохід для свого подальшого розвитку. Одна з основних винагород для соціального підприємця – це визнання його місії та результатів роботи.

За даними каталогу соціальних підприємств, станом на 2016/2017 роки в Україні було 150 соціальних підприємств різної організаційно-правової форми і громадських організацій. Проте деякі експерти вважають, що їх кількість значно більша і може сягати майже 1000 одиниць. Унікальну роль соціального підприємства підкреслює і Європейський комітет регіонів, який у своєму офіційному документі «Eastern Partnership deliverables for 2020: The contribution of local and regional authorities» (2018), вимагає «конкретних заходів щодо розвитку соціального підприємництва як різновиду неформальної освіти серед молоді й дорослих на локальному та регіональному рівнях, що вирішує локальні проблеми, генерує прибутки, створює робочі місця та сприяє розвитку соціальних інновацій на місцях». Сектор соціального підприємства в Україні досі залежить від іноземної підтримки. Зокрема, за сприяння міжнародних партнерів в Україні розроблено серію онлайн-курсів з соціального підприємства, що розкривають його суть, особливості, напрями та перспективи розвитку. Наприклад, онлайн-курс «Соціальне підприємництво та конкурентоспроможність» (EdEra-PLEDDG: SE, 2019), що розроблено [та](#) впроваджується [Федерацією канадських муніципалітетів](#) за фінансової підтримки [Міністерства міжнародних справ Канади](#)). Цікавим є онлайн-курс «Соціальне підприємництво: дизайн-мислення та невизначеність» (БУМ on-line, 2020), що розміщений на платформі дистанційного навчання Відкритого Університету Майдану, який поширює ідеї розвитку громадянського суспільства в Україні.

У підготовці майбутніх фахівців до підприємницької діяльності доцільним є використання кеш-флоу чи настільних трансформаційних ігор. Такий підхід активно використовує ГО «Ротарі Клуб Київ Інтернешенал», маючи на меті – підняти рівень фінансової грамотності молоді України, навчити спільними зусиллями вирішувати фінансові виклики в соціумі; сформувати покоління українців, які вміють і знають як користуватися широким спектром фінансових інструментів, легко відкривають і розвивають свої бізнеси, починають формуватися як підприємці та інвестори ще у школі. Застосування у брейнштормах гри Cash Flow та інших настільних ігор/модуляційних програм дає змогу навчити молодь вирішувати фінансові виклики в командах, користуватися фінансовими інструментами, прораховувати ризики.

Варто також звернути увагу на те, що розвиток підприємницької компетентності майбутніх фахівців тісно пов'язаний із здатністю молоді до самопізнання, саморегуляції, самоконтролю, саморозвитку та самовдосконалення. Тобто, важливим компонентом підготовки молоді до діяльності у сфері малого бізнесу та ефективною формою організації роботи з учнями в умовах карантинних обмежень, є самоменеджмент є (Yershova, 2020, с.2; Yershova, 2019). Для формування в учнівської молоді особистісних новоутворень, необхідних для успішного відкриття та ведення власного бізнесу, розроблено педагогічну технологію розвитку підприємницької компетентності майбутніх кваліфікованих кадрів із використанням елементів самоменеджменту. Це – система поетапних педагогічних дій, спрямованих на використання форм, методів, прийомів самоменеджменту для гарантованого розвитку у майбутніх кваліфікованих кадрів якостей, умінь і навичок, потрібних для майбутньої підприємницької діяльності (Yershova, 2020, с.15)]. Пропонуємо кілька форм реалізації технології, що є ефективними в умовах карантину: психологічний практикум, відеолекторій, електронне портфоліо.

Психологічний практикум – це система діагностичних і консультативних процедур, створена з метою системного повідомлення учням інформації про особистість, формування в них умінь визначати особливості власного темпераменту, характеру, емоційно-вольової сфери та спілкування, складати власний автопортрет, виявляти сприятливі і несприятливі для формування підприємницької компетентності риси та якості, будувати стратегію розвитку особистості

та професійної кар'єри. Дана форма може реалізуватися на основі затвердженої педагогічної радою програми психологічного діагностування і консультування. До реалізації програми можуть бути залучені: психологи, соціальні педагоги, класні наставники, запрошені фахівці. Заняття та консультації можуть проводитися як бази закладу освіти (наприклад, центру кар'єри), так і онлайн.

Для формування змісту програми психолог, соціальний педагог чи класний наставник добирають методики, необхідні для психологічного діагностування учнів. Перед кожним тестом фахівець має ознайомити учнів з певним психологічним феноменом, що має досліджуватися. Тестування може відбуватися індивідуально онлайн або у невеликих групах на факультативних заняттях, групових консультаціях, класних годинах тощо з дотриманням необхідних для даного виду роботи умов. Після завершення тестування кожен учень має визначити власний рівень розвитку/сформованості/виявлення досліджуваного феномену й записати отримані результати у спеціальний зошит. За наявності технічних можливостей можна створити інтерактивний онлайн-зошит. На основі висновків, отриманих за результатами всіх включених до програми тестів, кожен учень складає власний *автопортрет*, в якому зазначає риси та якості, що є сприятливими для ведення власного бізнесу та загрозливими для нього. Після написання власного автопортрету учні створюють *стратегію самореалізації особистості* (Лозниця, 2001, с.442), де визначають траєкторію своєї професійної кар'єри та етапи становлення власної справи.

Відеолекторій – організований перегляд та обговорення документальних і художніх фільмів на тему підприємництва. Це дуже ефективна форма розвитку в учнів особистісних новоутворень, важливих для відкриття і ведення власної справи. Мета даної форми роботи з учнями – на основі перегляду та обговорення популярних художніх і документальних фільмів ознайомити учнівську молодь з реальними та художніми образами успішних підприємців, проаналізувати конкретні ситуації успіху, боротьби за власні ідеали й цінності, використані героями способи подолання труднощів, проблеми морального вибору, соціальної відповідальності тощо.

Дана форма роботи, демонструючи історії реальних людей та успішних бізнес-проектів, активізує інтерес учнів до підприємницької діяльності і є дуже зручною для роботи на класних го-

динах, у позааудиторній діяльності та в дистанційному режимі. Її також можна використовувати в канікулярний період, не відволікаючи уваги учнів від підготовки і проведення аудиторних занять. Для підвищення педагогічної ефективності даної форми роботи до кожного фільму педагоги мають підготувати перелік запитань, відповіді на які учні повинні шукати у процесі перегляду. Після перегляду пропонується організувати обговорення фільмів, що може проходити: на класних годинах, на заняттях з окремих дисциплін, дистанційно у соціальних мережах чи за допомогою таких месенджерів як Microsoft Teams, Zoom, Skype тощо. Найкращі форми для обговорення – дискусії, написання творів-роздумів, міркувань, есе.

Можна запропонувати для організації даного виду роботи перегляд відомих документальних фільмів із циклу «Невідома Україна. Нариси нашої історії». Це – сто вісім 15-хвилинних українських документальних фільмів, створених Національною кінематикою України (кіностудія «Київнаукфільм») у 1994–1996 роках, присвячених історії України. Серед них варто звернути увагу на два фільми про життя й діяльність відомих українських підприємців: фільм 75 «Землягодувальниця» (2011) присвячено родинам Ханенків, Харитоненків, Браницьких, Терещенків; фільм 80 «Нові власники» (2011), змальовує розквіт капіталістичних відносин в Україні, промислову діяльність і благодійництво родин Терещенків, Семеренків, Бродських, Дещинських, Крякових. З-поміж сучасних документальних фільмів звертає увагу телецикл «Гра долі», створений за підтримки Українського Культурного Фонду. Для формування образів успішних українських підприємців корисним буде перегляд циклу «Семеренки» (2007) : Ч.1. «Платон», Ч.2 «Василь», Ч.3. «Левко», Ч.4. «Володимир». Вельми пізнавальним є фільм «Родина Терещенків» (2015), знятий кіностудією «Контакт» на замовлення Українського інституту пам'яті.

Потужний виховний ефект може також мати перегляд і обговорення художніх фільмів про різні аспекти підприємницької діяльності (Гарбух, 2018). Художні фільми можуть бути провокаційними, як, наприклад, стрічки «Дякую вам за паління», «Бойлерна», «Корпорація», «Далласький клуб покупців», «Межа ризику», що дає змогу організувати цікаву дискусію про особистісну та соціальну відповідальність у бізнесі та способи протидії маніпулятивним технологіям. Художні фільми мають також потужний мотивуючий ефект, як, наприклад, кінодрама

«Людина, яка змінила все», виховувати громадянські почуття, як кінороман «Атлант розправив плечі», вчити вірити у те, що бізнес-ідею можна створити навіть у юному віці, як це показано у біографічній стрічці «Соціальна мережа». Така форма роботи вчить молодь критичному сприйняттю інформації про світ бізнесу, що позитивно впливає на аксіологічну складову їх майбутньої професійної діяльності (Єршов, 2019).

Електронне портфоліо – електронний ресурс для зберігання й поширення інформації про досягнення майбутніх кваліфікованих працівників певного закладу освіти. Призначення даної форми роботи – фіксування й накопичення досягнень, відслідковування росту професійної майстерності, представлення результатів діяльності та успіхів за час навчання в закладі освіти. Це – дуже перспективний спосіб розвитку таких важливих для підприємницької діяльності здатностей як самомотивація, самооцінка, самовиховання, самоактуалізація, самопрезентація. Робота учня над змістом е-портфоліо забезпечує розвиток у нього навичок самодіагностування, самомотивації, саморозвитку і самовдосконалення. У портфоліо учень представляє свої здібності, цінності, плани, досягнення, відзнаки й нагороди в основних сферах свого життя – особистісній («Я-особистість» – найкращі особистісні риси, якості, властивості, важливі для досягнення особистісного і професійного успіху та соціального визнання), сімейній («Я-сім'янин» – найважливіші сімейні та родинні цінності, традиції, плани), соціальній («Я-громадянин» – соціально відповідальні навички, громадянські компетентності, досвід волонтерства й доброчинності), професійній («Я-професіонал» – професійні цілі й цінності, зразки професійної діяльності, майстер-класи, презентації майстерності тощо).

Електронні портфоліо учнів можуть бути створені на сайті закладу освіти як окремі персональні сторінки. Розміщена в них інформація може містити гіперпосилання на численні документи, що зберігаються у хмарних сервісах, на сторінках інших сайтів, Інтернеті тощо. Таким чином, інформація про успіхи учня стає доступною для широкого загалу і може зацікавити потенційних роботодавців ще під час навчання в закладі освіти. При цьому, електронне портфоліо має досить широкий діапазон практичної реалізації залежно від технічних можливостей закладу освіти, ІКТ-компетентностей педагогів та учнів.

Застосування охарактеризованих форм роботи у діяльності закладу освіти з формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців розкриває особливі можливості для встановлення міцних міжпредметних зв'язків. Зокрема, робота над складанням психологічного автопортрету особистості може об'єднати зусилля та досвід психологів, соціальних працівників, класних наставників, учителів історії, мови й літератури: класний наставник чи соціальний педагог організують тестування, психолог проводить індивідуальні консультації за його результатами, вчителі-мовники допомагають створити учням власний психологічний автопортрет як твір-роздум про свої риси, якості, перспективи розвитку. Робота над електронним портфоліо згуртовує вчителів інформатики (адмініструють сайт закладу освіти, створюють локальну мережу приватних портфоліо, вчать учнів заливати контент до своїх сторінок, готувати презентації, монтувати фільми тощо), психологів і класних наставників (вчать учнів формувати архів своїх успіхів і досягнень, визначати завдання для саморозвитку і самовдосконалення, формувати навички самопрезентації), майстрів, методистів і педагогів (навчають систематично фіксувати та ефектно представляти результати професійної діяльності учнів під час виробничої практики).

Таким чином, за умови належної підготовки та мотивації педагогів, наявності згуртованого і творчого педагогічного колективу навіть під час карантинних обмежень можна організувати в закладі освіти цікаву й ефективну роботу з підготовки учнівської молоді до майбутньої підприємницької діяльності засобами самоменеджменту.

Висновки. На основі аналізу й узагальнення емпіричних даних, отриманих у ході анкетування учнів закладів професійної освіти, проведеного лабораторією професійної кар'єри Інституту професійно-технічної освіти НАПН України (2019), з'ясовано, що в більшості своїй сучасна молодь позитивно сприймає підприємницькі цінності й установки, мріє про відкриття власної справи, усвідомлює ризики і проблеми, пов'язані з підприємницькою діяльністю, визнає брак власних психологічних, економічних та юридичних знань, необхідних для відкриття і ведення власного бізнесу. Визначено основні характеристики змісту підготовки майбутніх фахівців до підприємницької діяльності: інноваційність (орієнтація змісту освіти на формування високоосвіченої, самодостатньої особистості з

інноваційним типом мислення і діяльності, здатної гідно відповідати на виклики сьогодення; застосування педагогами інноваційних освітніх технологій; розвиток в учнів креативності і критичного мислення; ознайомлення учнівської молоді з сучасними інноваційними бізнес-ідеями), соціальність (спрямованість змісту майбутніх розробників бізнес-ідей на опанування знаннями й навичками, важливими для ведення соціального бізнесу, що дає змогу вирішувати важливі для суспільства проблеми, отримуючи при цьому економічний прибуток), гуманітаризація (орієнтація змісту освіти на отримання знань, формування умінь і навичок, важливих для вивчення майбутніми фахівцями власної особистості; забезпечення умов, необхідних для повноцінного формування в закладі освіти «Я-концепції» особистості; повідомлення інформації, необхідної для усвідомлення учнями своїх можливостей і перспектив; формування в них навичок саморозвитку і самовдосконалення; виховання волі, самоповаги, гідності, справедливості, цілеспрямованості, відповідальності тощо).

Охарактеризовано форми освітньої діяльності, найбільш ефективні для формування підприємницької компетентності: інкубаційні, акселераційні, грантові програми підтримки стартапів (для формування навичок розроблення й

реалізації бізнес-ідей), онлайн-курси з соціального підприємництва (для ознайомлення зі змістом, особливостями, напрямками і перспективами розвитку соціально-орієнтованих бізнес-проектів), психологічний практикум (система діагностичних і консультативних процедур, створена з метою системного повідомлення учням інформації про особистість, формування в них умінь визначати особливості власного темпераменту, характеру, емоційно-вольової сфери та спілкування, складати власний автопортрет, виявляти сприятливі і несприятливі для формування підприємницької компетентності риси та якості, будувати стратегію розвитку особистості та професійної кар'єри), відеолекторій (організований перегляд та обговорення документальних і художніх фільмів на тему підприємництва з метою розвитку в учнів особистісних новоутворень, важливих для відкриття і ведення власної справи), електронне портфоліо (електронний ресурс для зберігання й поширення інформації про досягнення майбутніх кваліфікованих працівників певного закладу освіти).

Перспективним напрямом дослідження має стати розроблення практичних рекомендацій для впровадження охарактеризованих у статті форм роботи в діяльність закладів професійної (професійно-технічної) освіти.

Список посилань

Alekseeva, S. and Sokhatska H., 2020. Shaping a Cognitive Component of Entrepreneurial Competency during Professional Training of Future Specialists. *Professional Pedagogics*, 1(20), pp. 130-137. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2020.20>

Алексеева С. В. Підготовка майбутніх дизайнерів до розвитку професійної кар'єри: теорія і практика. Монографія. Київ: Міленіум, 2018. 484 с. <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/727617>

Алексеева, С. Дизайн і підприємництво: сучасні проблеми та перспективи підготовки до підприємницької діяльності в системі дизайн-освіти. Мистецька освіта: зміст, технології, менеджмент : зб. наук. пр. / Арт академія сучасного мистецтва ім. С. Далі, Інститут ПТО НАПН України. Київ: Вид-во ТОВ «ТОНАР», 2020. Вип. 15. С. 57-71. (Серія: Педагогічні науки). URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/724225>

Алексеева С. Теоретичні і методичні основи підготовки майбутніх дизайнерів художнього профілю до розвитку професійної кар'єри : дис. ... докт. пед. наук : спец. 13.00.04 ; Інститут професійно-технічної освіти Національної академії наук України. Київ, 2020. 674 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/729894>

Алексеева С. В. Розвиток персоніфікованого мережевого середовища у професійно-технічних навчальних закладах. Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи: зб. наук. пр. Вип. 6. 2015. К. : «НВП Поліграфсервіс». С.196-208. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731281>

EdEra-PLEDDG: SE, 2019. Соціальне підприємництво та конкурентоспроможність [online] (Останнє оновлення 01 Лютий 2020) Доступно: <<https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:EdEra-PLEDDG+SE+2018/about>> [Дата звернення 06 Жовтень 2020].

ВУМ on-line, 2020. Про проект [online] Доступно: <<https://vumonline.ua/about-project/>> [Дата звернення 06 Грудень 2020].

Yershova, L., 2019. Developing entrepreneurial competency of future qualified specialists using self-management technology. *Scientific herald of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine. Professional Pedagogy*. 2019, 2(19), pp. 92-100. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2020.19.92-100>.

Yershova, L., 2020. The technology for developing entrepreneurial competency in future qualified specialists using self-management elements. *Professional Pedagogics*, 1(20), pp.151-159. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2020.20.151-159>.

Гарбух, Н. , 2018. 10 фільмів, які допоможуть вам краще зрозуміти бізнес. *MC.today: media for creators*. [online] Доступно: <<https://mc.today/10-filmiv-yaki-zaminyat-vam-biznes-osvitu-os-chomu-pidpriyemtsyu-varto-yih-pereglyanuti/>> [Дата звернення 14 Вересень 2020].

Єршов, М.-О., 2019. Проект розвитку аксіологічної сфери майбутніх ІТ-фахівців у системі неформальної освіти. В: *Професійне становлення особистості: X міжнародна науково-практична конференція*. Хмельницький, Україна, 7-8 Листопад 2019. Хмельницький: б.в., с. 138-139.

Земля-годувальниця. Фільм 75. *Невідома Україна. Нариси нашої історії*, 2011. [online] Доступно: <https://www.youtube.com/watch?v=iaJcHNR1_dc&list=PLAD668906F49BD5D3&index=74> [Дата звернення 15 Вересень 2020].

Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, 2019. *Аналітичні матеріали за результатами моніторингу сформованості готовності учнів до підприємницької діяльності, проведеного в межах експерименту всеукраїнського рівня за темою «Формування готовності майбутніх кваліфікованих робітників до підприємницької діяльності»*. [online] Доступно: <https://ivet.edu.ua/images/activity/eksperymentalna-robotazvity/2020_Analitychni_materialy_Pidpriemnytstvo.pdf> [Дата звернення 10 Жовтень 2020].

Лозниця, В.С., 2001. *Психологія менеджменту. Теорія і практика*: навч. посібник. К.: ЕксОб.

Міністерство та Комітет цифрової трансформації України, 2020. *Студенти вивчатимуть інноваційне підприємництво в 76 українських університетах*. [online] (Останнє оновлення 22 Вересень 2020) Доступно: <<https://thedigital.gov.ua/news/studenti-vivchatimut-innovatsiyne-pidpriemnitstvo-v-76-ukrainskikh-universitetakh>> [Дата звернення 06 Жовтень 2020].

Нові власники. Фільм 80. *Невідома Україна. Нариси нашої історії*, 2011. [online] Доступно: <<https://www.youtube.com/watch?v=hP8k1RNDkKQ&list=PLAD668906F49BD5D3&index=79>> [Дата звернення 10 Вересень 2020].

Родина Терещенків: документальний фільм, 2015. Український інститут пам'яті [online] Доступно: <<https://www.youtube.com/watch?v=7X34o0CkAbk>> [Дата звернення 12 Вересень 2020].

«Семеренки»: Ч.1. «Платон», Ч.2 «Василь», Ч.3. «Левко», Ч.4. «Володимир», *Гра долі: телецикл*, 2007. [online] Доступно: <<http://hradoli.com/naukovtsi-biznesmeni-metsenati/>> [Дата звернення 12 Вересень 2020].

Переклад і транслітерація

Alekseeva, S. and Sokhatska H., 2020. Shaping a Cognitive Component of Entrepreneurial Competency during Professional Training of Future Specialists. *Professional Pedagogics*, 1(20), pp. 130-137. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2020.20>, [in English].

EdEra-PLEDDG: SE, 2019. *Sotsialne pidpriemnytstvo ta konkurentospromozhnist [Social entrepreneurship and competitiveness]* [online] (Ostannie onovlennia 01 Liutyi 2020) Dostupno: <<https://courses.edera.com/courses/course-v1:EdEra-PLEDDG+SE+2018/about>> [Data zvernennia 06 Zhovten 2020].

VUM on-line, 2020. *Pro proekt [About the project]* [online] Dostupno: <<https://vumonline.ua/about-project/>> [Data zvernennia 06 Hruden 2020].

Yershova, L., 2019. Developing entrepreneurial competency of future qualified specialists using self-management technology. *Scientific herald of the Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine. Professional Pedagogy*. 2019, 2(19), ss. 92-100. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2020.19.92-100>, [in English].

Yershova, L., 2020. The technology for developing entrepreneurial competency in future qualified specialists using self-management elements. *Professional Pedagogics*, 1(20), pp.151-159. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2020.20.151-159>, [in English].

Harbukh, N., 2018. *10 filmiv, yaki dopomozhut vam krashche zrozumity biznes. MS.today: media for creators [10 films that will help you better understand business]*. [online] Dostupno: <<https://mc.today/10-filmiv-yaki-zaminyat-vam-biznes-osvitu-os-chomu-pidpriyemtsyu-var-to-yih-pereglyanuti/>> [Data zvernennia 14 Veresen 2020].

Yershov, M.-O., 2019. Proiekt rozvytku aksiolohichnoi sfery maibutnikh IT-fakhivtsiv u systemi neformalnoi osvity [A project of development of the axiological sphere of future IT specialists in the system of non-formal education]. V: *Profesiine stanovlennia osobystosti: Kh mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia. Khmelnytskyi, Ukraina, 7-8 Lystopad 2019 [Professional development of personality: X International scientific-practical Conference]*. Khmelnytskyi: b.v., s. 138-139.

Zemlia-hoduvalnytsia. Film 75. Nevidoma Ukraina. Narisy nashoi istorii [Nursing land. Film 75. Unknown Ukraine. Essays on our history], 2011. [online] Dostupno: <https://www.youtube.com/watch?v=iaJcHNR1_dc&list=PLAD668906F49BD5D3&index=74> [Data zvernennia 15 Veresen 2020].

Institut profesiiino-tekhnicnoi osvity NAPN Ukrainy [Institute of Vocational Education of NAES of Ukraine], 2019. *Analitichni materialy za rezultatamy monitorynhu sformovanosti hotovnosti uchniv do pidpriemnytskoi diialnosti, provedenoho v mezhakh eksperymentu vseukrainskoho rivnia za temoiu «Formuvannia hotovnosti maibutnykh kvalifikovanykh robitnykiv do pidpriemnytskoi diialnosti»* [Analytical materials based on the results of monitoring the readiness of young students for entrepreneurship activity, conducted as part of an all-Ukrainian experiment on 'Formation of readiness of future skilled workers for entrepreneurship activity']. [online] Dostupno: <https://ivet.edu.ua/images/activity/eksperimentalna-robita/zvity/2020_Analitichni_materialy_Pidpriemnytstvo.pdf> [Data zvernennia 10 Zhovten 2020].

Loznytisia, V.S., 2001. *Psykholohiia menedzhmentu. Teoriia i praktyka: navch. posibnyk [Psychology of management. Theory and practice: training manual]*. K.: EksOb.

Ministerstvo ta Komitet tsyfrovoi transformatsii Ukrainy [Ministry and Committee for Digital Transformation of Ukraine], 2020. *Studenty vyvchatymut innovatsiine pidpriemnytstvo v 76 ukrainskykh universytetakh* [Students will study innovative entrepreneurship at 76 Ukrainian universities]. [online] (Ostannie onovlennia 22 Veresen 2020) Dostupno: <<https://thedigital.gov.ua/news/studenti-vivchatymut-innovatsiine-pidpriemnytstvo-v-76-ukrainskikh-universitetakh>> [Data zvernennia 06 Zhovten 2020].

Novi vlasnyky. *Film 80. Nevidoma Ukraina. Narysy nashoi istorii* [New owners. Film 80. Unknown Ukraine. Essays on our history], 2011. [online] Dostupno: <<https://www.youtube.com/watch?v=hP8k1RNDkKQ&list=PLAD668906F49BD5D3&index=79>> [Data zvernennia 10 Veresen 2020].

Rodyna Tereshchenkiv: dokumentalnyi film [The Tereshchenko Family: Documentary], 2015. Ukrainyskyi instytut pamiaty [Ukrainian Institute of Memory] [online] Dostupno: <<https://www.youtube.com/watch?v=7X34o0CkAbk>> [Data zvernennia 12 Veresen 2020].

«Semerenky»: *Ch.1. «Platon», Ch.2 «Vasyl», Ch.3. «Levko», Ch.4. «Volodymyr», Hra doli: teletsykl* [‘Semerenki’: Part 1. ‘Plato’, Part 2 ‘Vasyl’, Part 3. ‘Levko’, Part 4. ‘Volodymyr’, Game of Fate: TV series], 2007 [online] Dostupno: <<http://hradoli.com/naukovtsi-biznesmeni-metsenati/>> [Data zvernennia 12 Veresen 2020].

<https://doi.org/10.32835/2707-3092.2020.21.44-52>

Evaluation of quality of training of specialists in colleges: theory, practice, prospects

Svetlana Alekseeva ¹, Liudmyla Yershova ²

- 1 Doctor of Pedagogical Sciences, Senior Researcher of the Professional Careers Laboratory Institute of Vocational Education and Training of NAES of Ukraine, <http://orcid.org/0000-0002-8132-0465>, e-mail: sv-05@ukr.net
- 2 Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Deputy Director of Institute of Vocational Education and Training of NAES of Ukraine

Abstract

Relevance is determined by the need to justify the latest approach to staff training, able to accept modern challenges, effectively solve professional problems and organize business activities in accordance with market needs.

Purpose: to determine the features of the content and forms of modern training of future professionals for entrepreneurship activity.

Methods: theoretical (induction and deduction, external and internal analysis, synthesis, generalization – to study the content and forms of training future qualified professionals for entrepreneurship in vocational educational institutions); empirical (questionnaires, self-assessment – to identify the readiness of young people for entrepreneurship); mathematical and statistical (vertical and horizontal analysis – to assess changes in the structure and dynamics of survey indicators, statistical analysis and testing of statistical hypotheses – to assess the consistency of indicators).

Results: the analysis of scientific, statistical and journalistic sources testifies to urgency of a problem of formation of the content, forms and methods of preparation of the future skilled workers for entrepreneurship activity; on

the basis of analysis and generalization of the obtained empirical data it has been found that most young students positively perceive entrepreneurial values and attitudes, dream of starting their own business, aware of the risks and problems associated with entrepreneurial activity, recognize lack of psychological, economic and legal knowledge, necessary to open and run own business.

Conclusions: the main characteristics that should be inherent in the modern content of training future professionals for entrepreneurship activity (innovation, sociality, humanization) are determined; the forms of educational activity that are the most effective for the formation of entrepreneurial competence (incubation, acceleration, grant programs to support startups; online courses on social entrepreneurship; psychological workshops; video lectures; e-portfolio) are characterized.

Keywords: *innovative entrepreneurship, startup, entrepreneurial activity, entrepreneurial competence, self-management.*

Стаття надійшла до редакції: 25.08.2020

Прийнято до друку: 25.09.2020